

BO‘LAJAK GEOGRAFIYA O‘QITUVCHILARINING KASBIY-METODIK TAYYORGARLIGINI VA IJODKORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Bekmuratova Kamola Xasanovna

Jizzax viloyati pedagogik mahorat markazi

Geografiya va IBA fani metodisti

Annotatsiya Jahonda bo‘lajak o‘qituvchilarining innovatsion faoliyati kasbiy kompetentligi va metodik tayyorgarligini takomillashtirish, o‘zini-o‘zi kasbiy rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyojini yanada kuchaytiradi. Bu borada o‘qituvchilarining nazariy tayyorgarligi, amaliy tayyorgarligi, kompleks tayyorlash, ta’lim amaliyoti variativligi, innovatsion muhitda texnika vositalaridan foydalanish, kompleks rivojlanish, multimedia tasvirli ma’lumotlarni qo‘llash bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar olib borish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so‘zlar: kasbiy tayyorgarlik, differensiya, konseptual, gnoseologik, didaktik

IMPROVEMENT OF PROFESSIONAL AND METHODOLOGICAL TRAINING AND CREATIVITY OF FUTURE GEOGRAPHY TEACHERS

Bekmuratova Kamola Khasanovna

Jizzakh Regional Center of Pedagogical Excellence

Methodologist of Geography and IBA

Annotation: The innovative activity of future teachers in the global context contributes to the enhancement of their professional competence and methodological preparedness, while also increasing the need for self-directed professional development. In this regard, it is crucial to conduct scientific research on various aspects such as theoretical and practical training, integrated preparation, variability in teaching practices, the use of technical tools in innovative

environments, holistic development, and the application of multimedia and visual materials. These components play a key role in shaping a modern, competent, and adaptable teaching workforce.

Keywords: professional training, differentiation, conceptual, gnoseological, didactic

Pedagogik tizim strukturasini “nisbatan barqaror” deb aniqlash

pedagogika va ta’lim nazariyasi doirasida metodologik yondashuvni talab qiladi. Bunda “barqarorlik” tushunchasi tizimning vaqt davomida o‘z vazifalarini muntazam bajarish qobiliyatini bildiradi.

Quyida pedagogik tizim strukturasini nisbatan barqaror deb aniqlash tartibi bosqichma-bosqich keltiriladi: Pedagogik tizim quyidagi komponentlardan tashkil topadi:

- maqsadlar (ta’lim-tarbiya maqsadlari),
- mazmun (o‘quv material, dastur, standart),
- o‘qituvchi (pedagogik faoliyat subyekti),
- o‘quvchi (ta’lim jarayoni obyekti va subyekti),
- metodlar va vositalar,
- natija (bilim, ko‘nikma, kompetensiya).

Agar bu komponentlar o‘zaro uzviy bog‘lanishda ishlasa, tizim strukturasining asosiy tayanchlari saqlanib turadi. Ichki aloqadorlik va muvozanatni baholash: Har bir elementning boshqasiga ta’siri o‘rganiladi (masalan, o‘qituvchining metodikasi – o‘quvchining natijasiga ta’sir qiladi): Komponentlar o‘rtasida muvofiqlik darajasi aniqlanadi: Agar tizimning bir elementi qisqa muddatli o‘zgarishlarga qaramay umumiy natijaga jiddiy zarar yetkazmasa, tizim nisbatan barqaror deb qaraladi. Pedagogik tizim ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy yoki texnologik sharoitlar ta’sirida ham o‘z asosiy funksiyalarini bajara olsa – u barqaror hisoblanadi. Masalan: ta’lim standarti yangilansa, tizim umumiy strukturani saqlab qoladi; texnologiyalar o‘zgarsa ham, asosiy maqsad va mazmun barqaror qoladi. Vaqt mezonini bo‘yicha tekshirish: Barqarorlik doimiy emas, nisbiy bo‘ladi. Shuning uchun tizimning 3–5 yil davomida saqlanib

kelayotgan elementlari va funksiyalari kuzatiladi. Agar ular asosan o'zgarmagan bo'lsa, tizim nisbatan barqaror deb tan olinadi.

Natijaviylikni tahlil qilish: O'quvchilar natijasi (bilim, ko'nikma, kompetensiyalar) barqaror chiqsa, ta'lim jarayonining samaradorligi yilma-yil takrorlansa, o'qituvchilar faoliyatida umumiy maqsadlar doimiy saqlansa – tizim barqarorligi ilmiy asosda tasdiqlanadi. Pedagogik tizim strukturasi nisbatan barqaror deb aniqlash tartibi – uning asosiy elementlarini ajratib olish, ularning o'zaro bog'lanishini tahlil qilish, tashqi omillarga moslashuvchanligini baholash, vaqt mezonini asosida barqarorlikni kuzatish va natijaviylikni tekshirish orqali amalga oshiriladi. Shu jihatlar tizimning vaqtincha o'zgarishlarga qaramay o'z funksional yaxlitligini saqlash qobiliyatini ko'rsatadi.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlarni o'rganishda bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi tarkibiga bilim, ko'nikma va malakalar, shuningdek, mutaxassisning shaxsiy xususiyatlari kiritilgani aniqlandi. Bo'lajak o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi tarkibida o'zaro bog'liq uch jihat:

Shaxsiy, kognitiv va aksiologik uchun ma'naviy-psixologik, nazariy va amaliy tayyorgarlik talab etiladi. Birinchi jihatda bo'lajak o'qituvchining ichki tayyorgarligi, ikkinchi va uchinchi jihatda tashqi protsessual va faoliyat shaklining namoyon bo'lishi murakkab va alohida-alohida tegishli xususiyatlarini aks ettiradi.

Geografiya fani o'qituvchilarining pedagogik va kasbiy faoliyatiga qo'yiladigan talablar bir necha yo'nalishda belgilanadi. Ular nafaqat fan bo'yicha chuqur bilimga ega bo'lishi, balki zamonaviy metodlar yordamida darsni samarali tashkil eta olishi, o'quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlashni shakllantirishi zarur. Quyidagilar asosiy talablar hisoblanadi:

Pedagogik talablar: Didaktik tayyorgarlik – darsni rejalashtirish, maqsad va vazifalarni belgilash, ta'lim jarayonini samarali tashkil etish. Metodik mahorat – geografiya fanini turli usullar (klaster, keys, GIS texnologiyalari, loyihaviy ishlar, interfaol metodlar) orqali o'qitish. Tarbiya berish vazifasi – o'quvchilarni ekologik madaniyatga, vatanparvarlikka, tabiatni asrashga o'rgatish. Individual yondashuv – o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda darsni

tashkil etish. XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish – tanqidiy, kreativ fikrlash, hamkorlikda ishlash, axborotdan samarali foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish.

Kasbiy talablar: Fan bo'yicha chuqur bilim – geografik qonuniyatlar, tabiat hodisalari, iqtisodiy-geografik jarayonlar haqida mukammal bilimga ega bo'lish. Axborot texnologiyalaridan foydalanish – elektron darsliklar, interaktiv xaritalar, GIS dasturlari, multimedia vositalaridan samarali foydalanish. Tadqiqotchilik qobiliyati – ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish, o'quvchilarda kuzatish, tahlil qilish va umumlashtirish ko'nikmalarini rivojlantirish. Kasbiy etikaga rioya qilish – o'qituvchi odobi, muloqot madaniyati, o'quvchi va ota-onalar bilan samarali aloqa. Innovatsion yondashuv – xalqaro tajribalarni o'rganish, darslarda ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash. Shaxsiy sifatlar: Sabrlik, mehribonlik va mas'uliyatlilik, doimiy o'z ustida ishlash va yangiliklarga ochiq bo'lish, o'quvchilarda geografiyaga qiziqish uyg'ota olish va jamoa bilan ishlash va yetakchilik qobiliyatlari yetarlicha shakllangan bo'lishi lozim.

Ta'lim oluvchilarning zamonaviy bilim olishi, mustaqil ishlashi va ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishi, ularning ongli faolligi, mustaqilligi hamda ijodkorligi, o'quv bilish faoliyati natijasining sifatini xarakterlaydi.

Bo'lajak o'qituvchi kasbiy faoliyatining o'qituvchilik, ilmiy-metodik, ijtimoiy-pedagogik, tarbiyaviy, madaniy-ma'rifiy, korreksion-rivojlantiruvchi va boshqaruv turlari mavjud.

Ta'lim yo'nalishi bo'yicha tayyorlangan bakalavr-talabalar kasbiy faoliyati turlari ta'lim jarayonining manfaatdor ishtirokchilari bilan oliy ta'lim muassasasi hamkorligi asosida aniqlanadi. Bitiruvchilar kasbiy qayta tayyorlashdan o'tgandan keyin oliy, umumiy o'rta ta'lim tashkiloti, kasb-hunar maktablari, kollejlari va texnikumlarda ta'limning vakolatli boshqaruv organlari tomonidan aniqlanadigan turdosh (sohaga mos) fanlarni o'qitish imkoniyatiga ega bo'ladilar Zamonaviy o'qituvchisi – bu yangi o'qitish texnologiyalarini egallagan, o'quv jarayonining ijodiy fikrlovchi yaratuvchisi, o'quvchilarning ta'limi va tarbiyasi bilan bog'liq ko'p qirrali vazifalarni yechishga qodir.

ADABIYOTLAR

1. Ta'lim to'g'risida Qonuni. O'zbekiston Respublikasining O'RQ-637 son Qonuni. 2020 yil 23 sentabr.
2. Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida. O'zbekiston Respublikasining O'RQ-406-son Qonuni. 2016 yil 14 sentabr.
3. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-4947-son Farmoni. 2017 yil 7 fevral.
4. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-son Farmoni. 2019 yil 8 oktabr.
5. SAYDALIYEV S. Geografiya ta'limida innovatsion metodlar. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2022. – 198 b.
6. Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-2909-son Qarori. 2017 yil 20 aprel.
7. O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi huzurida O'zbekistonning eng yangi geografiyai bo'yicha jamoatchilik kengashi faoliyatini
8. Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularni mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3775-son Qarori. 2018 yil 5 iyun.